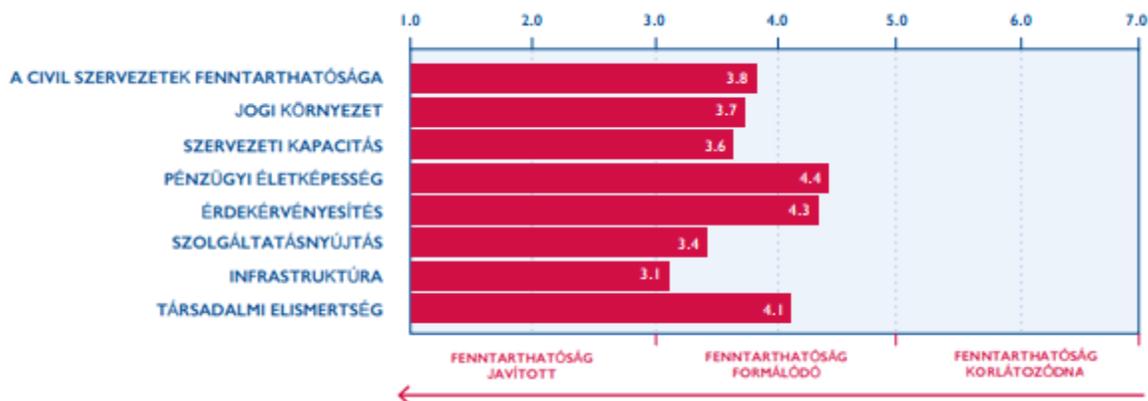

2017 A CIVIL SZERVEZETEK FENNTARTHATÓSÁGA: 3.8

A demokrácia mutatói Magyarországon az utóbbi években folyamatosan romlottak. Ez a tendencia - amely példátlan egy Európai Unió tagállamban - a közpolitika számos területén tapasztalható, beleértve a sajtószabadságot korlátozó médiaszabályozást, az igazságszolgáltatás gyengítését célzó erőfeszítéseket és a közoktatás központosítását. Ezek a trendek 2017-ben is folytatódtak.

Habár az országgyűlési választásokat csak 2018 áprilisában rendezik meg, a 2017-es évet a folyamatos politikai kampány és az egyre gyakoribb politikai összecsapások jellemezték. Ebben a légkörben a civil szervezetekre nehezedő nyomás ismét növekedett a valamivel csendesebb 2016-os év után. Különösen az év második felében: a kormányzati propaganda célba vette Soros Györgyöt és „hálózatát” (azaz a Nyílt Társadalom Alapítványok által támogatott vagy ahhoz kapcsolódó szervezeteket), mint kijelölt „ellenséget”, melyek állítólagos terve - bevándorlók millióinak Európába juttatása - fenyegeti a nemzet integritását.

Áprilisban, csupán néhány nap leforgása alatt vitte át a kormány a Parlamenten a felsőoktatási törvény módosítását, amely a Soros által alapított Közép-Európai Egyetem (CEU) bezárását helyezte kilátásba olyan homályos feltételek támasztásával, amelyeknek lehetetlen eleget tenni. Ez a kormány egyre gyűlölettelibb és félelmet keltő retorikájával együtt tömeges tüntetések sorát indította el a tavasz folyamán, több olyan demonstrációval, amely tízezreket vitt ki az utcára, elsősorban Budapesten. A civil társadalom vegzálása és korlátozása is a tiltakozások sok más témája közé tartozott. Azonban, ahogy közeledett a nyári szünet ideje, a tiltakozások alábbhagytak, és csak sokkal kisebb léptékben folytatódtak. A CEU az év végén még folytatta tevékenységét, de jövője továbbra is bizonytalan.

A „Soros kampány” mellett ősszel a 2018-as választások előkészületei uralták a közbeszédet. A kormány elindított egy „nemzeti konzultációt”, amelynek keretében kérdőívet küldött minden szavazásra jogosult állampolgárnak, állítólag azzal a céllal, hogy a bevándorlásról alkotott véleményükről kérdezze őket. A kérdések megfogalmazását azonban erősen torzította a kormány bevándorlás-ellenessége, és a kérdőív tartalmazott olyan állításokat és hazugságokat is, amelyek közül néhány a civil szervezeteket is érintett. Például azt állította, hogy az Amnesty International és a Magyar Helsinki Bizottság azt szeretné, hogy a bevándorlók a magyar állampolgároknál enyhébb

büntetést kapjanak az általuk elkövetett bűncselekményekért. Ugyanebben az időben a politikai spektrum bal oldalán lévő öt ellenzéki párt egymással harcolt, csökkentve annak esélyeit, hogy számottevő eredményt érjenek el a választáson, amihez szükség lett volna, hogy együttműködjenek és megállapodjanak a közös jelöltekről.

A gazdasági helyzet valamelyest javult az előző évekhez képest, a növekedés közel 4 százalékot ért el. Egyes ágazatokban a kivándorlás következtében még munkaerőhiány is mutatkozott. A reáljövedelem is nőtt. Ugyanakkor a gazdaság nagy szektorait – beleértve az energetikai szolgáltatókat, a médiát, a bankokat, a turizmust és az építőipart - államosították, vagy a kormányhoz hűséges néhány üzletember tulajdonába kerültek. Ez nemcsak kiküszöböli a versenyt, hanem a korrupciót is megkönnyíti, mivel ezek a vállalkozások gyakorlatilag minden kormányzati közbeszerzést megnyernek.

A munkanélküliségi ráta mindössze 3,8 százalék, de ezt torzítja a nagyjából 200 000 embert foglalkoztató közmunka rendszer. Ugyanakkor a szegénység továbbra is elterjedt. A Központi Statisztikai Hivatal szerint a magyarok egynegyede szegénységben él vagy szegénység fenyegeti, és a gyermekek egyharmada él nélkülözésben. Ráadásul a hét magyarországi régió közül négy még mindig a legkevésbé fejlettebbek közé tartozik az EU-ban, és a központi régió kivételével mindegyik az EU átlag alatt van gyakorlatilag minden társadalmi-gazdasági mutató tekintetében, beleértve a GDP-t, a foglalkoztatást és az egészségi állapotot is.

2017-ben a civil szervezetek fenntarthatósága összességében romlott, jóllehet voltak pozitív és negatív fejlemények is. Míg a súlyosbodó jogi, politikai és pénzügyi környezet komoly akadályokat jelentett az ágazat számára, ez egyúttal a civil társadalom „felébredéséhez” is vezetett, aminek eredményeképpen egyre több civil szervezet nagyobb erőfeszítéseket tett az önvédelem, a bázisépítés és a kommunikáció terén.

A Központi Statisztikai Hivatal legfrissebb adatai szerint 2016-ban a civil szervezetek száma csökkent néhány százzal, miközben az alkalmazottak száma és a szektor jövedelme stagnált. 2016-ban mintegy 61 400 regisztrált civil szervezet működött. Az egyesületek körében továbbra is a szabadidő (22,5 százalék), a sport (20 százalék) és a kultúra (15 százalék) a legkedveltebb tevékenységi területek. Az alapítványok esetében a vezető területek az oktatás (33 százalék), a szociális ellátás (16 százalék) és a kultúra (15 százalék). A közhasznú szervezetek az ágazat kevesebb, mint 20 százalékát teszik ki.

JOGI KÖRNYEZET: 3.7

JOGI KÖRNYEZET MAGYARORSZÁGON

A magyar civil szervezetek jogi környezete 2017-ben jelentősen romlott, a „Külföldről támogatott szervezetek átláthatóságáról” szóló új törvény bevezetésével, amely június végén lépett hatályba (2017. évi LXXVI. tv.). Az orosz „külföldi ügynök” törvény mintájára megalkotott jogszabály előírja, hogy a nem belföldi forrásokból (akár állami, akár magán) évente több mint 7,2 millió forintot (kb. 24 000 dollárt) kapó civil szervezeteknek „külföldi finanszírozású szervezet”-ként kell nyilvántartásba vetetniük magukat a bíróságoknál, és ezt a címkét kell használniuk weboldalaikon és minden

kiadványukban. A törvénynek nem megfelelő szervezetek szankcionálhatók, ami - több szakaszban - pénzbüntetéshez, vagy akár a szervezet felosztatásához is vezethet. Ez az első eset Magyarországon, hogy a civil szervezetek zaklatása megszorító jogszabályi formát ölt, és egyedülálló negatív precedenst teremt az EU tagállamai között.

Augusztusban huszonhárom érintett civil szervezet közös panaszt nyújtott be az Alkotmánybírósághoz a törvénnyel kapcsolatban, és tizennégyen közülük az év későbbi részében keresetet nyújtottak be a strasbourgi Emberi Jogok Európai Bíróságához is. Ugyanakkor a törvény hatálybalépése után az Európai Bizottság (EB) kötelezettségszegési eljárást indított azzal az indokkal, hogy az korlátozza az egyesülési és véleménynyilvánítási szabadságot, valamint a tőke szabad mozgását az EU-ban. Megállapodást hiányában az EB a luxemburgi Európai Bíróság elé citálta a magyar kormányt. E jogi eljárások eredményei az elkövetkező év(ek)ben várhatóak.

A törvény közvetlen következményei 2017-ben még nem voltak láthatóak. Az év végére körülbelül nyolcvan civil szervezet (ide értve a vezető jótékonyági szervezeteket, az állat- és környezetvédelmi szervezeteket) regisztráltatta magát „külföldről támogatott” szervezetként, míg további tíz (elsősorban emberi jogi és közösségfejlesztő civil szervezet) nyilvánosan bojkottálta a regisztrációt. Ez utóbbiakat eddig még nem szankcionálták. A jogszabály közvetett következményei azonban már érzékelhetők az állami intézményekkel való együttműködések számának csökkenése, illetve a közvélemény szervezetekről alkotott képének romlása révén, amint azt az alábbiakban részletesen ismertetjük.

Regionális/helyi szinten már az év vége előtt érezhették a civil szervezetek az állami vegzálást. December elején több vidéki város polgármestere kritikusan nyilatkozott azokról a civil szervezetekről, amelyek az állítólagos „Soros hálózat” részei. A pécsi önkormányzat odáig ment, hogy közgyűlésén határozatot hozott, amely megtiltotta a nyilvánosság számára, hogy helyet adjon vagy együttműködjön Az Emberség Erejével Alapítvánnyal, amely a Nyílt Társadalom Alapítványok által támogatott regionális projektet valósítja meg. Ez helyi és országos szinten is felháborodást váltott ki. Egy másik új jelenség, hogy politikusok személyesen támadtak meg egyes aktivistákat azzal, hogy fenyegetést, vagy veszélyt jelentenek a nemzetbiztonságra.

A negatív fejlemények ellenére a civil szervezetek nyilvántartását és működését szabályozó általános jogszabályok lényegében változatlanok maradtak. A regisztráció még mindig hosszadalmas és terhes folyamat lehet, bár az elektronikus rendszer egyre működőképesebb, és az év során a bíróságok számos sablont és dokumentumot adtak ki a folyamat segítése érdekében. Működtethetők nem regisztrált, informális csoportok is. Ugyanakkor a számviteli és adózási előírások bizonyos esetekben még mindig nehezen értelmezhetők és alkalmazhatók.

Az egyéni adományozóknak még mindig nem jár adókedvezmény, míg a vállalati adományozók által igénybe vehető kedvezmények erősen eltúlzott előnyben részesítik a sportszövetségeket más civil szervezetekkel szemben. Az egyéni adózóknak lehetőségük van arra, hogy személyi jövedelemadójuk 1 százalékát felajánlják az arra jogosult szervezetek valamelyikének. A magánszemélyek jövedelemadó-kötelezettségük további 1 százalékáról rendelkezhetnek egyházak, vagy a „kiemelt költségvetési előirányzat” javára, amely 2017-ben a nemzeti tehetség program volt. 2017-ben új „automatikus” adóbevallási rendszert vezettek be. Bár ez a rendszer általánosságban egyszerűsíti az adófizetők életét, megkönnyíti azt is, hogy az adófizetők megfeleljenek az 1+1 százalékos felajánlásról. Októberben az 1 százalékos törvényt módosították, egyszerűsítve az egyházakat illető második 1 százalékról való rendelkezést (azáltal, hogy az adófizetők egyszer rendelkezhetnek arról, hogy egyházi 1 százalékukat minden évben egy bizonyos egyháznak juttassák, ahelyett, hogy ezt évről-évre meg kellene tenniük), miközben ellenvetéseik ellenére ezt a lehetőséget megtagadták a civil szervezetektől.

Elméletileg a civil szervezetek továbbra is szabadon végezhetik forrásteremtési tevékenységüket, szerezhetnek jövedelmet, és köthetnek szerződéseket. A gyakorlatban azonban komoly korlátozásokkal szembesülnek, amit részletesebben a Pénzügyi életképesség rész fejt ki. A civil szervezetek elfogadhatnak külföldi adományozóktól származó forrásokat, de ez az új jogszabályoknak megfelelően megkérdőjelezhetővé vezet.

A helyi jogérvényesítési képesség valamelyest javul a pro bono ügyvédek munkájának eredményeként, mint például a PILnet és a Társaság a Szabadságjogokért (TASZ), de még mindig nem elegendő a növekvő jogi tanácsadási és szolgáltatási szükséglet kielégítésére.

SZERVEZETI KAPACITÁS: 3.6

2017-ben a kedvezőtlen jogi, politikai és pénzügyi környezet tovább szűkítette a civil szervezetek mozgásterét és korlátozta erőfeszítéseiket a kapacitás növelése, vagy akár csak annak fenntartása érdekében.

Míg a legtöbb civil szervezet rendelkezik írásban megfogalmazott küldetéssel és célokkal, kevés képes közülük munkáját jól meghatározott stratégia köré szervezni - részben a kiszámíthatatlan külső környezet miatt, részben pedig a belső tervezési kapacitás hiánya miatt. Ugyanez vonatkozik a belső irányítási rendszerekre is. Csak a nagy, jól szervezett

civil szervezetek (amelyek többsége Budapesten működik) rendelkeznek világos struktúrákkal és felelősségi körökkel. A kisebb, vidéki szervezetek még mindig nagyrészt „egyszemélyes vállalkozások”, amelyeket csak néhány ember vezet és irányít. Ugyanakkor egyre növekvő számú szervezet - különösen az állami vegzálás által fenyegetettek - törekszik a vezetés, az eljárások és az átláthatóság javítására.

A civil szervezetek bázisépítési tapasztalatai vegyesek voltak 2017-ben. A kormány lejárató kampányának eredményeképpen egyre több civil szervezet, köztük kisebb csoportok is megértik, hogy ki kell építeni tagságukat és támogatóik körét. Ezek az erőfeszítések azonban továbbra is ad hoc jellegűek. A menekültválság idején 2015-ben megfigyelhető óriási önkéntes hullám elült. Ugyanakkor az aktivizálódott emberek közül sokan továbbra is elkötelezettek helyi szinten, gyakran dolgoznak informális csoportokban, például a hajléktalan és a szegénységben élő embereket segítve. Ilyen például a Bike Maffia - élelmiszersegélyt nyújtó kerékpárosok kezdeményezése -, amely Budapesten indult, de ma már számos vidéki városban is tevékenykedik. Ugyanakkor a folyamatban lévő negatív propaganda negatív hatással volt a civil szervezetek építkezésére, mivel a lakosság jelentős része vált szkeptikusabbá és gyanakvóbbá velük kapcsolatban.

Ilyen körülmények között a szakemberek megtartása továbbra is komoly problémát okoz a legtöbb civil szervezetnek, különösen a kisebbeknek. A legfrissebb hivatalos statisztikák szerint az ágazat alkalmazottainak száma 2015 és 2016 között nem változott. A civil szervezetek gyakran részmunkaidős, projekt alapon foglalkoztatják a munkavállalókat, és amint elfogy a támogatás, nincs módjuk arra, hogy tovább foglalkoztassák őket. Az olyan szakfeladatokat, mint a könyvelés és a jogászai munka, általában kiszervezik. A legtöbb civil szervezetnek nincs

SZERVEZETI KAPACITÁS MAGYARORSZÁGON

lehetősége munkatársai képzésére. A civil szervezetek alkalmazhatnak embereket a közfoglalkoztatási rendszer keretein belül, ami bizonyos mértékben segít.

Az önkéntesség még mindig nem elterjedt. A 2017-es World Giving Index (Világ Jótékonyági Mutató) szerint Magyarország 140 országból a 123. az önkéntesség tekintetében, a lakosságnak mindössze 9 százaléka számolt be arról, hogy 2016-ban önkénteskedett, akárcsak az előző évben. A magyar Statisztikai Hivatal kutatása is megállapította, hogy a legtöbb önkéntes munkát nem civil szervezetekben végzik, az önkéntesek 94 százaléka informális módon segíti közösségét.

A legtöbb civil szervezetnek van internet hozzáférése. Online jelenlétük gyakran a Facebookra korlátozódik, és az is inkább ad hoc. A szervezetek jelentősen különböznek abban, hogy profi módon használják-e a közösségi médiát, beleértve a posztok gyakoriságát és hasznosságát, és a vizuális anyagok használatát. A legtöbb civil szervezet rendelkezik az alapvető felszerelésekkel, de annak korszerűsítése a romló anyagi helyzet miatt akadályokba ütközik.

PÉNZÜGYI ÉLETKÉPESSÉG: 4.4

PÉNZÜGYI ÉLETKÉPESSÉG MAGYARORSZÁGON

A 2017-es pénzügyi helyzetet egyrészt egy elméleti forrásbőség jellemezte, másrészt pedig a szűkalkodó civil szervezetek - utóbbiak elsősorban a kormány által nem kedvelt kérdésekkel foglalkozók. Például minden nagyobb női jogokkal foglalkozó szervezetnek le kellett mondania munkatársairól, és most már teljesen önkéntes alapon dolgoznak a pénzhiány miatt. A civil szervezetekkel szembeni negatív hozzáállás máris meglátszik pénzügyi életképességükön is: egyes vállalati és magánadományozók távolságot tartanak a szervezetektől, megszüntetve vagy névtelenül nyújtva adományait.

A legfrissebb hivatalos statisztika szerint a szektor teljes bevétele 2016-ban körülbelül 630 milliárd forint volt (2,33 milliárd dollár), de a szervezetek 40 százaléka továbbra is kevesebb, mint 500 ezer forintos (kb. 1850 dollár) éves költségvetéssel működik. A főváros és az ország többi része között nagy a szakadék, a szektor jövedelmének 60 százaléka a budapesti székhelyű szervezetekhez jut. Az ágazat egészének jövedelemszerkezete változatos, az állami és magánfinanszírozás, de a vállalkozási tevékenység is elterjedt. A legtöbb támogatás rövid távú (általában egy év), így a fenntarthatóság bizonytalan.

Az állami finanszírozás továbbra is fontos forrást jelent az ágazat számára. A legfrissebb hivatalos statisztika szerint az állami támogatás a szektor összes bevételének 38 százalékát tette ki 2016-ban, ami enyhe növekedést jelent az előző évhez képest. Az EU strukturális alapjainak allokációja 2017-ben felgyorsult, nagyszámú pályázatot ítélték oda. Ugyanakkor nagyon kevés olyan kiírás van, amelyre a civil szervezetek önállóan pályázhatnak - elsősorban csak helyi önkormányzatok vagy egyházak partnereiként jogosultak a támogatások igénybevételére. Így aztán csak olyan civil szervezeteknek van esélye elnyerni ezeket az EU-s támogatásokat, amelyek kifejezetten támogatják a hivatalos politikát, és nem kritizálják a kormányt. Ugyanez vonatkozik a Nemzeti Együttműködési Alapra (NEA) is, amely a legfontosabb, a civil szervezetek általános működését segítő állami támogatási rendszer. A NEA 2017-ban mintegy 6

ezer pályázatot ítelt oda összesen 5 milliárd forint értékben (kb. 18,5 millió dollár). A közpénzek elosztásában a politikai szempontok nyilvánvalók, és egyre jellemzőbbek. Tipikus volt az úgynevezett Civil Összefogás Fórum (CÖF) esete, amely egy, a kormányzat, állami és oligarchák tulajdonában álló vállalatok által finanszírozott civil szervezet. Oknyomozó újságírók kiderítették, hogy az állami tulajdonban lévő energiaszolgáltató 500 millió forintos (kb.: 1,85 millió dollár) támogatást nyújtott a CÖF-nek – nagyságrendileg hasonló mértékű pénzt semmilyen más szervezet nem kapott. A CÖF még azután is vonakodott feltárni, hogy mire használja ezt, hogy nyilvánosságra került ez az információ. Az érzékeny vagy ellentmondásos területeken (például a gender és a drogprevenció) dolgozó civil szervezeteket gyakorlatilag kizárták az állami támogatásból.

A nem hazai támogatásokat is elfogadó civil szervezeteket megbélyegzi mind az új törvény, mind a kormány retorikája; ami különösen igaz a Nyílt Társadalom Alapítványok által támogatottokra. Más fontosabb nemzetközi adományozók kifejezték ugyan aggodalmukat a térségben tapasztalható szűkülő civil térrel kapcsolatban, de eddig csak csekély mértékben segítettek. Az utóbbi évek egyik legfontosabb támogatási rendszere, az EGT/Norvég Alap új finanszírozási időszakának megnyitása csúszik a támogatók és a magyar kormány közötti, a program irányításával kapcsolatos nézeteltérések miatt. Nincsenek arra utaló jelek sem, hogy a Svájci-Magyar Civil Alap működése folytatódna.

A többek között a különféle közösségi adománygyűjtő eszközök (például adjukossze.hu) révén bonyolított magánadománygyűjtés egyre népszerűbb, de ezt még mindig elsősorban a professzionális módon kommunikáló civil szervezetek, valamint a független médiumok tudják kihasználni. Emellett egyre több civil szervezet kísérletezik innovatív adománygyűjtő eseményekkel, amilyen például az egy ügyért való futás. A jótékonyági adománygyűjtés sikeres módszer lehet egyes akciók finanszírozására. Például 1,7 millió forintot (kb. 6300 dollárt) gyűjtöttek össze a „külföldről támogatott” szervezetekről szóló törvény ellen szervezett legnagyobb tüntetésen áprilisban. A CAF World Giving Index (Világ Jótékonyági Mutató) szerint Magyarország a 103. helyen állt 2017-ben a szervezeteknek juttatott adományok tekintetében - a válaszadók mindössze 13 százaléka számolt be arról, hogy pénzt adományozott 2016-ban, ami 3 százalékos csökkenést jelent az előző évhez képest.

A tagdíjak továbbra is csak csekély részét teszik ki a szektor teljes bevételének. Az 1 százalékos felajánlások teljes összege 2016 és 2017 között 8,5-ről 7,5 milliárd forintra csökkent (megközelítőleg 31,5 millió dollárról 27,8 millió dollárra), nagyrészt egy új „automatikus” adóbevallási rendszer bevezetése miatt. Évek óta ez az első eset, hogy az ebből a forrásból származó támogatás csökkent. A felajánlások legfőbb kedvezményezettjei továbbra is a beteg gyermekek és kórházak, valamint az állatmenhelyek. Ugyanakkor néhány vegzált szervezet is - például a Társaság a Szabadságjogokért – képes volt növelni 1%-os bevételeit a megnövekedett közérdeklődés és láthatóság eredményeképpen.

Habár pontos adatok nem állnak rendelkezésre, a vállalati adományozás terén enyhe javulás volt tapasztalható, elsősorban még mindig a multinacionális vállalatoknak köszönhetően. A magyar tulajdonú cégek többnyire politikai szempontok alapján, vagy személyes kapcsolathálójukon belül adakoznak.

Elméletileg a civil szervezetek bevételhez juthatnak áruk vagy szolgáltatások értékesítésével is, de a gyakorlatban ez ritka. A társadalmi vállalkozás divatos forma, és ezek egyaránt pályázhatnak az EU-hoz és a magánalapítványokhoz is. Mindazonáltal még mindig csak néhány olyan vállalkozás létezik, amelyek külső támogatás nélkül képesek működni, mint például az a tízéves szekszárdi étterem, amely fogyatékosággal élő embereket foglalkoztat.

Jelentős különbségek vannak a nagyobb és kisebb civil szervezetek pénzügyi irányítási rendszerei között. A nagyobb civil szervezetek - különösen a vegzálás vagy ellenőrzés által veszélyeztetettek - szigorúan követik a szabályokat, és átlátható módon működnek, miközben a kisebb szervezetek, különösen a vidékiek, gyakran nem képesek megfizetni a szükséges szakembereket. Míg egyes vállalatok pro bono programokat folytatnak ezen a területen, ezek gyakran nem igazodnak a civil szervezetek sajátosságaihoz, ezért eredményességük korlátozott.

ÉRDEKÉRVÉNYESÍTÉS: 4.3

A jelenlegi politikai környezetben civil érdekvédelem gyakorlatilag nem létezik.

Az érdekvérvényesítés hagyományos csatornái – mind a formális (például egyeztető testületek és folyamatok) mind az informális (petíciók és aláírásgyűjtemények) módszerek – évek óta hatástalanok. Miközben a jogszabályok biztosítják a nyilvánosság részvételét a döntéshozatalban, a gyakorlatban ezeket a követelményeket általában megkerülik, és a döntéseket a zárt ajtók mögött, az érintett felek bármi módon való bevonása nélkül hozzák meg. Gyakran előfordul, hogy a meglévő tanácsadó testületek csak „kirakatként”

funkcionálnak, és csak a kormány hú partnereivel töltik fel ezeket, kiküszöbölve a kritika lehetőségét. Példa erre a Közoktatási Kerekasztal, melynek tagjai az oktatási szakemberek mellett az egyházak és a Magyar Művészeti Akadémia is. A tanári szakszervezetek bojkottálták ezt a testületet, mivel nem hajlandó konstruktív módon megvitatni javaslataikat és követeléseiket. Amennyiben bárki - ideértve a civil szervezeteket is - nyilvánosan véleményt vagy kritikát fogalmaz meg közpolitikai kérdésekben, azonnal „politikainak”, „ellenzékinek” vagy akár „külföldi ügynöknek” bélyegezik. A hatóságok gyakran akadályozzák az információhoz való hozzáférést, vagy megvárva, amíg bíróság kötelezi őket erre, vagy rendkívül magas „költségtérítést” követelve (egyes esetekben több százezer forintot néhány oldal kinyomtatásáért). Ez a gyakorlat egyre inkább jellemző nemcsak országos, hanem a helyi szinten is. Bár vannak elszigetelt példák olyan helyi önkormányzatokra is, amelyek tiszteletben tartják a részvételi folyamatokat is, elsősorban a független vagy ellenzéki polgármesterek által vezetett városokban és kerületekben.

A kormány egyre kevésbé reagál a tömeges tüntetésekre. 2017-ben a tavaszi „külföldről támogatott” törvény elleni tiltakozás volt a legfontosabb közös fellépés a civilek védelmében. A kampány közel 300 szervezet széles körű együttműködésében valósult meg, köztük utcai demonstrációkkal, levélíró kampányokkal és egy parlamenti tiltakozó akcióval. Miközben ezek az erőfeszítések jelentős nemzetközi figyelmet vonzottak, a törvényt gyakorlatilag változatlan formában fogadták el. Az év további részében más jelentősebb érdekvérvényesítési erőfeszítés nem történt, de néhány kisebb kampány ért el eredményeket. Például, miután évek óta kampányolnak lakossági csoportok a Greenpeace-szel együttműködve, most már úgy tűnik, hogy a Budapest egyik utolsó természetes vízpartjára tervezett mobilgátat végül nem építik meg.

A „külföldről támogatott” törvény ellen folytatott hatalmas erőfeszítéseken kívül a civil törvény reformjával kapcsolatos érdekképviseleti tevékenység 2017-ben gyakorlatilag nem létezett. A szervezetek ehelyett a korlátozásokkal és szigorításokkal szembeni védekezésre koncentráltak.

ÉRDEKÉRVÉNYESÍTÉS MAGYARORSZÁGON

SZOLGÁLTATÁSNYÚJTÁS: 3.4

SZOLGÁLTATÁSNYÚJTÁS MAGYARORSZÁGON

2017-ben folytatódott a negatív trend a szolgáltatások terén.

Számos civil szervezet nyújt szolgáltatásokat az oktatás, az egészségügy, a szociális juttatások és a lakhatás területén, de lehetőségeik továbbra is csökkennek. Ezen ágazatok többsége államosított, és a szolgáltatásokat állami intézmények vagy szerződött partnerek - kizárólag egyházak és állami tulajdonú cégek - biztosítják. Ennek eredményeképpen alig van elérhető állami támogatás a civil szervezetek számára, hogy szolgáltatásokat nyújtsanak ezeken a területeken. Ugyanakkor a kormány és az önkormányzatok egyaránt

kisebbiteni igyekeznek a társadalmi problémák és kérdések jelentőségét, hangsúlyozva, hogy a közintézmények minden feladatot el tudnak látni független szereplők közreműködése nélkül is. Még a nyilvános helyeken zajló ételosztást is akadályozzák. Például Debrecen elfogadott egy helyi rendeletet, amely díjakat szabott ki ezekre a tevékenységekre, míg Budapest VII. kerülete egyes civil szervezetek számára nem engedélyezte, hogy a közterületeket ilyen célokra használják, ami nyilvánvalóan a hajléktalanság és a szegénység elrejtésére irányuló kísérlet.

A szolgáltatásnyújtás állami ellenőrzése is növekszik. Jó példa erre a Szentendrei Szabadtéri Néprajzi Múzeum által vezetett, az EU Strukturális Alapok támogatásával zajló nagy projekt a helyi közösségek erősítése érdekében. A projekt több mint hatvan közösségfejlesztő mentor kiválasztásával és képzésével kezdődött, akik közül sokan civil háttérrel rendelkeztek. Azonban a képzés befejezése után, de még a tényleges munka megkezdése előtt a Múzeumot -- amely közintézmény - arra kényszerítették, hogy bocsássa el a képzett szakemberek egyharmadát. A média szerint helyüket inkább a polgármesterekhez és a megyei közgyűlések tagjaihoz hú emberek töltik be.

Egy másik példa az állami kontroll növekedésére a szociális szövetkezeteket is érintő, szövetkezetekről szóló törvény októberi módosítása. Ez egy olyan fontos jogi forma, amely foglalkoztatást és szolgáltatásokat nyújt a hátrányos helyzetű emberek számára. A módosítás előírja, hogy a szociális szövetkezeteknek legalább egy helyi vagy kisebbségi önkormányzatot is be kell vonniuk a tagságukba. Csak azok képesek teljesíteni ezt a követelményt, akik jó viszonyban vannak az önkormányzatokkal. A szövetkezetek országos szövetsége sikertelenül tiltakozott az új szabályozás ellen.

A civil szervezetek saját tagságukon kívüli célcsoportok számára is nyújtanak szolgáltatásokat, külföldi támogatásokra, magánadományokra és önkéntes munkára támaszkodva. A legtöbb szolgáltatást a leginkább marginalizált és elhanyagolt csoportok részére, hátrányos megkülönböztetés nélkül nyújtják, ideértve a mélyszegénységben élőket, a romákat, a hajléktalanságokat és a kábítószer-használókat. Mivel nagyon nyilvánvaló szükségleteket elégítenek ki, és látható hiányosságokat igyekeznek orvosolni, a legtöbb civil szervezet nem végez értékeléseket, és nem gyűjt adatokat a szolgáltatásairól. Az eredmények és a hatás mérése legjobb esetben is a támogatók által igényelt információk összegyűjtésére korlátozódik. A szervezetek többnyire ingyen nyújtják

szolgáltatásaikat, mivel célcsoportjaik általában nincsenek abban a helyzetben, hogy fizetni tudnának azok igénybevételéért. Ráadásul a kedvezményezettek hozzászoktak ahhoz, hogy ingyenesen kapnak segítséget.

Számos szervezet értékes anyagokat, többek között tanulmányokat és elemzéseket készít. Termékeik valódi piacának hiányában azonban csak néhány olyan szervezet specializálódott egy konkrét területre (mint amilyen például az önkormányzatok energiatervezése), amelyen hatékonyan tudják „értékesíteni” szolgáltatásaikat, és nekik is versenyezniük kell a forprofit cégekkel.

A civil szervezetek által nyújtott szolgáltatásokat ritkán ismeri el a kormányzat, de ha mégis, az általában csak szóbeli, bármiféle megbízás vagy gyakorlati haszon nélkül. Sőt, a „külföldről támogatott” törvény, valamint az azt kísérő vegzálás és gyűlöletkampány közvetett következményeként a civil szervezetek növekvő nehézségekről számolnak be az állami intézményekkel való együttműködésben, mivel a kormány egyre inkább elhatárolja magát a független szervezetektől. Például ősszel a börtönök megszüntették a hosszú távú együttműködési megállapodásaikat a Magyar Helsinki Bizottsággal, a Börtönrádió Egyesülettel, sőt a Vöröskereszttel is. Az iskolák, amelyeket ma már egy központból irányítanak, nem szívesen működnek együtt civil szervezetekkel a hátrányoktól való félelmükben, így akadályozva különböző oktatási projekt megvalósulását. Ezek az események egyre jobban korlátozzák a civil szervezeteket abban, hogy elérjék célcsoportjaikat.

INFRASTRUKTÚRA: 3.1

A 2017-es negatív trendek a civil szektort támogató infrastruktúrát is érintették.

A kormány által kinevezett megyei Civil Információs Központok hálózata még működik, bár sok központ nem rendelkezik elegendő szakmai kapacitással ahhoz, hogy a civil szervezetek számára érdemi szolgáltatásokat nyújtson. Sokan szerveznek alkalmi összejöveteleket, vagy terjesztenek nagyon alapvető információkat, amik olyan tevékenységek, amelyek kevésbé fejlesztik a szektort. Az elkötelezettebb és hozzáértőbb szervezetek, például a pécsi Civil Ház, nem kapnak elegendő támogatást ahhoz, hogy jól teljesíthessenek.

Felismerve ezeket a hiányosságokat, a Nyílt Társadalom Alapítványok 2017 őszén egy új regionális programot kezdeményeztek, két régióban választva ki egy-egy civil szervezetet (az Alternatív Közösségek Egyesületét északkeleten, és Az Emberség Erejével Alapítványt délnyugaton), hogy helyi szerveződések számára regionális közösségi forrásközpontokat alakítsanak ki, és kisadományi programokat kezeljenek. Ezek a szervezetek azonnal kormányzati és önkormányzati vezetők vegzálásának és gyűlöletkampányainak célpontjába kerültek. Ezen kívül kevés helyi támogatást osztó szervezet létezik. Négy közösségi alapítvány működik az országban: a legrégebbi a Ferencvárosi Közösségi Alapítvány, amely Budapest IX. kerületében működik, míg a többiek Pécsen, Miskolcon és a Dunakanyarban működnek; egy ötödik épp most alakul ki Nyíregyházán. Ezek azonban még nagyon fiatal szervezetek, és még nem váltak jelentős szereplővé a közösségükben. Számos nagyvállalat, mint például a Tesco

INFRASTRUKTÚRA MAGYARORSZÁGON

2017-ben folytatta a kisadományi programját, amely a helyi közösségeknek nyújt támogatást, a tavalyihoz hasonló összegben.

A koalícióépítés egyike annak a kevés területnek, ahol jelentős pozitív események történtek 2017-ben. A korlátozó jogszabályok bevezetésére irányuló tervekkel reagálva mintegy harminc nagy országos civil szervezet hozta létre a Civilizáció kampányt 2017 elején, amelyhez most közel 300 szervezet tartozik az ország minden tájáról. A Civilizáció volt a később a „külföldről támogatott” elnevezést kapó törvény elleni tiltakozás fő szervezője. A kampány résztvevői számos egyéb akciót is szerveztek, köztük egy októberi roadshow-t öt vidéki nagyvárosban, amely összehozta a főbb budapesti civil szervezetek képviselőit helyi társaikkal, egyszerre növelve láthatóságukat és kapcsolataik számát. Más, hagyományosabb hálózatok és koalíciók, beleértve az erőforrás központokat is, kevésbé aktívvá váltak vagy teljesen eltűntek.

Elméletileg vannak olyan szakmai szervezetek, mint például a Civil Support, amelyek különböző területeken képzéseket szerveznek a civil szervezetek számára, azonban a legtöbb szervezetnek nincsenek pénzügyi és humán erőforrásai a szolgáltatások igénybevételére. A felnőttképzési törvény 2017-es és az azt megelőző években történt változásai következtében a tréningek akkreditációja egyre megterhelőbbé és bürokratikusabbá vált. Akkreditáció nélkül azonban a képző szervezetek nem kérhetnek állami támogatást költségeik fedezésére. Ezért a nonprofit képzők egyre gyakrabban kínálják szolgáltatásaikat a szektoron kívül is. Az így keletkező hiányt egyre inkább olyan for-profit tanácsadók töltik be, amelyek költségtérítéses képzéseket kínálnak, vagy néha pro bono nyújtják szolgáltatásaikat. Az olyan donorok, mint a Nyílt Társadalom Alapítványok és az Ashoka 2017-ben csak egy vagy két kapacitásfejlesztő programot kezdeményeztek.

A fenti trendek eredményeképpen a szektorok közötti együttműködések ritkák és gyengék. A Magyar Adományozói Fórum törekszik – némi sikerrel – a céges együttműködések népszerűsítésére, és sok civil szervezet dolgozik együtt független (többnyire online) médiakiadókkal, de a kormány csak a „saját” szervezeteivel lép partnerségre.

TÁRSADALMI ELISMERTSÉG: 4.1

TÁRSADALMI ELISMERTSÉG MAGYARORSZÁGON

fontos kormányzati szereplők, valamint a kormánykoalíció vezetői rendszeresen jelzik, hogy az állam teljes erejét, beleértve a rendőrséget, az ügyészeket és a titkosszolgálatokat, használni fogják a nemzeti érdekek védelme érdekében az ilyen civil szervezetek ellen.

A kormány civilelles propagandája a 2017-es közbeszéd kulcsfontosságú eleme volt. Az uralkodó politikai elit az ország nemzetbiztonságát fenyegetőnek tartja a kritikus, vagy akár független civil szervezeteket is. A politikai vezetők úgy vélik, hogy a külföldi támogatásban részesülő civil szervezetek támogatóik bábui, amelyek a magyar szuverenitás aláadását szolgáló mesteri tervet hajtják végre. Ezek a nyilatkozatok napi rendszerességgel hangzanak el a parlamentben, sajtótájékoztatókon, valamint a kormányzat és annak pártjai hivatalos sajtóközleményeiben. Orbán miniszterelnök és más

A civil szervezetekről alkotott képet erősen befolyásolja a kormány által uralt média: a médiumok mintegy 70-80 százaléka vagy a közszolgálati hálózathoz tartozik, vagy kormányhű vállalkozások tulajdonában van. 2017-ben ezek a kormányközeli vállalkozások tovább folytatták a regionális médiumok, köztük a megyei újságok és a helyi rádióállomások átvételét. A kormánybarát média gyakran tesz közzé olyan cikkeket, amelyek árulónak nevezik a szervezeteket, és azzal vádolják vezetőiket, hogy szervezeteik illegális, álságos vagy haszontalan tevékenységet végeznek. Máskülönb ezek a médiumok nem adnak szót a független (vagy kritikus) civil szervezeteknek. Ezek csak a nem megosztó jótékonyági tevékenységekről adnak hírt, és aktívan részt vesznek, illetve tudósítanak a kormányzat bevándorlók és civilek elleni lejárató kampányában, „nemzetbiztonsági fenyegetésnek” és „Soros ügynöknek” bélyegezve őket. A regionális média átvételével ez a folyamat egyre inkább érinti a helyi szervezeteket; az országos civil szervezetek már évek óta áldozatai e rágalmozási kampánynak. Ugyanakkor a még létező (főként online) független média egyre inkább tudósít a civil szervezetek munkájáról. Ez azonban nem tudja kompenzálni a kormányzati propagandát és megfélemlítést, amely sokkal szélesebb körben fejt ki hatását.

Az év folyamán számos szervezet – köztük a Závecz Research, a Civil Kollégium Alapítvány, a Publicus és a Republikon Intézet – végzett közvélemény-kutatásokat a civil szervezetekről. A felmérések eredményei szerint a megkérdezettek 40-50 százaléka (a felméréstől függően) általában fontosnak tartja a civil szervezeteket és munkájukat, szemben a mintegy 30 százalékkal, akik másképp vélekednek. A szektor támogatottsága idővel azonban csökkent, a válaszadók kevésbé biztosak a véleményükben. A Republikon például megállapította, hogy azoknak az aránya, akik nem tartják fontosnak a civil szervezetek munkáját, a márciusi 9 százalékról 15 százalékra nőtt szeptemberben. A Publicus felmérése szerint a megkérdezettek mindössze 18 százaléka volt képes akár csak egyetlen civil szervezetet megnevezni, ami azt mutatja, hogy a magyarok ismeretei a szektorról még mindig nagyon csekélyek.

A kormány megpróbálja megosztani az ágazatot úgy, hogy a civil szervezeteket „jó” és „rossz” szervezeteknek minősíti – az előbbiekhöz tartoznak a kis jótékonyági vagy szabadidős egyesületek, míg az utóbbiakhoz minden olyan csoport, amely az érdekképviseleti vagy a politikailag népszerűtlen területeken tevékenykednek. Ez a megkülönböztetés a „jó” csoportokat „civilnek” nevezi, míg a második kategóriába tartozókra „NGO-ként” hivatkozik, az angol rövidítést használva, így is tovább távolítva őket a nyilvánosságtól.

Az üzleti szektor továbbra is nyitottabb a civilek irányában, de vonakodik nyilvánosan felszólalni a témában.

A civil szervezetek egyre inkább felismerik, hogy erősíteniük kell PR és kommunikációs tevékenységüket. Tekintettel arra, hogy nem férnek hozzá a mainstream sajtóhoz, egyre inkább a közösségi médiára támaszkodnak, elsősorban a Facebookra és a személyes kommunikációra. A Magyar Civilek (MACI), mintegy 300 civil szervezet által jegyzett közös kampányának célja a civil szervezetek pozitív képének javítása; a Civilizáció kampány ezen a területen is működik.

A civil szervezetek törvényi köteleessége éves jelentést közzétenni, és a legtöbbjük ennek eleget is tesz. A nagyobb szervezetek komoly erőfeszítéseket tesznek átláthatóságuk további javítása érdekében. Még mindig nincs általánosan elfogadott etikai kódex, bár az Adománygyűjtő Szervezetek Önszabályozó Testülete az elmúlt év során tovább növelte tagságát.

Az itt megfogalmazott vélemények a paneltagok és a projektben részt vevő más szakértők véleményét tükrözik és nem feltétlenül egyeznek az USAID vagy az FHI 360 nézeteivel.